

Krikščionių kankinių jausmai kančios akivaizdoje

Jausmai, būdami žmoniškosios brandos atspindžiu, padeda mums suprasti kankinių vidinį pasaulį. Ekstremalio-
mis situacijomis jausmai reaguoja daugiau ar mažiau spontaniškai. Kokios emocijos lydi kankinius mirties išva-
karėse? Ar jų drąsa ir ryžtas sekti Kristumi yra be svyravimų? Siekiant atsakyti į šiuos klausimus, apžvelgiami
žmogaus veiksmuose ir poelgiuose atsiskleidžiantys jausmai, kurie drauge yra asmens vertybių sistemos atspindys
ir visiškai susiformavusios asmenybės ženklas.

Feelings as a reflection of human maturity help us to understand the inner world of martyrs. In extreme situations,
the expression of feelings is more or less spontaneous. What emotions accompany martyrs on the eve of death? Is
their courage and resolution to follow Christ unquestionable and without any hesitation? In looking for answers
we survey emotions that are disclosed in man's actions and behavior and which at same time, are the reflection of a
person's value system and a sign of a fully-formed personality.

Įvadas

Straipsnio tikslas yra pažvelgti į skirtingų laikmečių krikščionių kankinių jausmų spek-
trą, emocinius išgyvenimus gyvenimo lūžio akimirkomis bei suprasti jų reikšmę. Ha-
giografai dažnai pažymi kankinių drąsą ir ryžtą paaukoti savo gyvybę, tačiau paprastai
lemtingų įvykių metu žmogaus emocinė būseną būna pilna prieštaravimų. Išgyvenant eg-
zistencinę krizę asmens psichikoje per gyvenimą sukauptas elgesio patyrimas suaktyvėja,
todėl yra suprantama kankinių drąsa, nes jie visą gyvenimą puoselėjo krikščioniškąsias
dorybes ir ypač meilę Dievui. Kokios emocijos lydi kankinius mirties išvakarėse, ar drąsa
ir ryžtas sekti Kristumi yra be svyravimų? Siekiant atsakyti į šiuos klausimus, apžvelgia-
mi žmogaus veiksmuose ir poelgiuose atsiskleidžiantys jausmai, kurie drauge yra asmens
vertybių sistemos atspindys ir susiformavusios asmenybės ženklas.

Popiežius Jonas Paulius II apibūdina jausmą kaip juslinę asmens reakciją į asmens ar
įvykio vertę. Anot jo, „sugebėjimas patirti gilius ir kartu stiprius jausmus yra kažkoks
ypač svarus vidinio gyvenimo veiksnys“.¹ Maža to, kankinių jausmai, išreikšti kančios
akivaizdoje ir būdami spontaniškas išgyvenimo atsakas, liudija krikščionio asmenybės
brandą. Jonas Paulius II pabrėžia, jog kankinystė išaukština tobulą žmogiškumą bei tik-
rąją asmens gyvybę.² Šią tiesą liudija vienas pirmųjų kankinių, Antiochijos vyskupas šv.
Ignotas Antiochietis laiške Romos krikščionims: „Atleiskite man, broliai, netrukdykite

man laimėti gyvenimą, nenorėkite, kad likčiau gyventi. Nepalikite manęs pasauliui, nes trokštu priklausyti Dievui... Leiskite man pasiekti tyrąją šviesą. O kai būsiu tenai, aš tapsiu tikru žmogumi“.³

Darbe vadovaujamas literatūros bei archyvinių šaltinių analizės meto dais.

Kankinystės troškimas ir drąsa

Jėzaus paaukota „gyvybė už draugus“ (Jn 15, 13) krikščionių bendruomenei tapo tobulos meilės išraiška. Mirštančio Jėzaus meilė buvo nesuskaičiuojamų kankinių tvirtybės šaltinis, kuris ir šiandien skatina krikščionių įkvėpimą, susižavėjimą, tvirtybę gyvenimo lūžio akimirkomis.

Antrojo amžiaus pradžios kankinys vyskupas Ignotas Antiochietis (+110 m.) yra plačiai žinomas dėl išlikusių septynių laišku, kuriuos parašė kelionėje į savo kankinystės vietą Romą. Kelionėje, bendraudamas su krikščionių bendruomenėmis, Ignotas atskleidžia ypatingą kankinystės ilgesį ir troškimą.⁴ Jo kaip kankinio tapatybė atsiskleidžia laiškuose. Būsima kankinio mirtis teikia vyskupui Ignotui daug vidinio džiaugsmo. Jis tai vadina „noru stotis prieš žvėris“, troškimu priklausyti Dievui⁵, būti Dievo kančios sekėju.⁶ Laiške Efeziečiams Ignotas kankinystę tapatina su sekimu Kristumi, bendradarbiavimu Kristaus atperkamojoje aukoje.⁷

Patarimuose Smirnos bažnyčiai Ignotas išryškina svarbą motyvuotos kantrybės, vedančios į laukiamą susitikimą su Kristumi.⁸ Išties, Vatikano II Susirinkimas pareiškia, kad kankinystėje tvirtumo aktu ir kraujo praliejimu mokinys supanašėja su Mokytoju ir tuo būdu tampa tikėjimo ir meilės liudytoju.⁹

Taigi galima teigti, jog Ignotas kaip kankinys buvo tvirtas ir drąsiai tuo didžiavosi. „Būti prie kalavijo – tai būti prie Dievo, būti tarp žvėrių – tai būti su Dievu, kad tik su Jėzaus Kristaus vardu! Tam, kad su juo kentėčiau, aš visa pakeliu; jėgų man duoda jis, tapusis tobulu žmogumi.“¹⁰ Ignoto meilė ir pasitikėjimas Dievo ištikimybė leidžia jam būti įsitikinusiam, jog, nepaisant visų skausmingų potyrių, jo gyvenimas turi prasmę ir tikslą. Kankinio žmogiškoji ištikimybė yra pagrįsta valingu pasirengimu laisvai ir ilgam laikui susisaisyti aukščiausios meilės ryšiu su Dievu bei paklusti Jo valiai.

Ignoto Antiochiečio amžininko Smirnos vyskupo Polikarpo, sudeginto 156 m. vasario 23 dieną, kankinystė yra pirmoji aprašytoji. Iš aprašymo žinoma, kad Polikarpo rami tvirta laikysena, kančios akivaizdoje išpažįstant savo tikėjimą Kristumi, padarė neišdildomą įspūdį net atėjusiems jį suimti persekiotojams. Euzebijus Cezarietis pateiktame Polikarpo kankinystės aprašyme itin išskiria vyskupo ramybę ir rimtumą.¹¹ Leonardas L. Tompsonas, analizuodamas Polikarpo mirties aplinkybes, pažymi, jog Polikarpas egzekucijos pradžioje nevengia pajuokavimo. Jis su ironija savo atsakyme prokonsului pavartoja jam pačiam taikytą posakį „šalin bedievius!“ ir apžvelgęs susirinkusiuosius oriai peradresuoja šūksnį miniai stadione: „Šalin bedievius!“¹² Prokonsulo įtikinėjimus Polikarpas mandagiai atremia, kol galiausiai įtikina nedelsti įvykdyti bausmę: „Grasini ugnimi, kuri valandą liepsnoja ir tuoj užgęsta. Matyt, nežinai apie būsimą teismą ir amžinąją kančių ugnį, skirtą nedorėliams. Bet ko delsi, – liepk, ką norėjęs!“ Polikarpo kankinystės aprašyme pabrėžiama, jog ištarus šiuos žodžius, Polikarpo veidas atspindėjo

drąsą, Dievo malonės pilnybę ir tokį džiaugsmą, kad prokonsulas buvo apstulbintas ir negalėjo pratarti nė žodžio.¹³ Tai, kad miršta kankinio mirtimi, Polikarpas puikiai suvokė ir patvirtino, paprašęs nekalti prie deginimui skirto stulpo, sakydamas, jog „tasai, kuris siunčia ugnies kentėjimus, taip pat suteiks pagalbos iškentėti vinių žaizdas, kad išstovėtų vietoje ant laužo.“¹⁴

Tvirtą ryžtą neišsižadėti krikščioniškojo tikėjimo mirties akivaizdoje liudija ir Viduramžiais gyvenęs Anglijos šventasis pasaulietis teisininkas Tomas Moras (1478–1535). Nuteistas mirties bausme už nepritarimą karaliaus Henriko VIII siekiui atskirti Anglijos bažnyčią nuo Romos, jis paskutiniame laiške iš kalėjimo vyriausiajai dukrai Margaritai rašo: „Rytoj šv. Tomo vigilija bei šv. Petro oktavos diena, todėl labai norėčiau rytoj eiti pas Dievą. Man tai būtų tinkama diena.“¹⁵ Viename kalinimo metu rašytų pamokymų jis teigia, jog persekiojimai yra skirti žmogaus ištvermei ir kantrybei iširti. Išgyvendamas kančią krikščionis turėtų prisiminti, kad kentėdamas tampa Kristaus skausmų bei kančios dalininku. Todėl kankinys turi tikrą dingstį džiaugtis, nes kančioms pasibaigus jis dalyvaus Dievo šlovės apsimėškime.¹⁶ Paskutinėje savo gyvenime užrašytoje maldoje Tomas Moras kreipiasi į Dievą tokiais žodžiais: „Viešpatie, suteik ištvermės išmėginime bei malonės paklusti Tavajai valiai, kad galėčiau nuoširdžiai pasakyti: *Tebūnie Tavo valia, kaip danguje, taip ir žemėje*.“¹⁷ Realistiškai žvelgdamas į žemiškų džiaugsmų trapumą, Moras ilgėjosi amžinybės. Tai paaiškėja skaitant Tomo Moro ir jo žmonos pokalbį kalėjime. Žmona su ašaromis prašo, kad Tomas, pasigailėdamas šeimos, prisiektų karaliui. Tačiau vyras ją klausia: „Kaip manai, kiek aš dar galėčiau gyventi?“ Žmona atsako, kad mažiausiai apie dvidešimt metų. Tuomet Moras sako: „Ką reikia tie dvidešimt metų žemėje prieš galimybę gyventi amžinai?“¹⁸ Net vedamas egzekucijos vieton, Moras savo dukrai, pribėgusiai paskutinį kartą atsisveikinti, be jokio susijaudinimo veide primena seniai širdyje puoselėtus troškimus.¹⁹

Palaimintasis Petras Paulius Novara, nukankintas 1622 m. už misionierišką veiklą Japonijoje, priešmirtiniame laiške savo provincijolui sako, jog daugybę metų meldęs Dievą kankinystės malonės. Iki sudeginimo likus keletui valandų jis rašo: „Pagaliau gailėstinasis Tėvas man suteikė taip ilgai trokštąją malonę.“ Giliai suvokta krikščionio tapatybė kankiniui suteikia galią džiūgauti. Pal. Petro Pauliaus Novaros ir dar trijų bičiulių kankinių eiseną į bausmės vietą stebina džiugiai giedama Švč. M. Marijos litanija.²⁰ Labai iškalbingas yra ir kito jėzuito, Japonijos kankinio šv. Pauliaus Mikio (1564–1597) ir dvidešimt keturių jo bičiulių tvirtumo kančios akivaizdoje pavyzdys. Atėję į kančios vietą ir pamatę paruoštus kryžius, jie sutartinai užgieda himną „Tave, Dieve, garbinam“, pribėga prie savo kryžių, apkabinę bučiuoja bei drąsiai ant jų gulasi. Negana to, būdamas nukryžiuotas šv. Paulius Mikis nepabūgsta tragiškos ir fiziškai skausmingos akimirkos, bet sukaupęs jėgas susirinkusiai miniai ištaria žodžius, kviesdamas priimti krikščionybę, už kurią noriai aukoja gyvybę.²¹

Minėtų kankinių išgyvenimuose neaptinkame baimės, įtampos ar nevilties. Veikiau, Dievo malonės remiami ir ilgėdamiesi amžinojo atlygio, jie pamilo savo patiriamus sunkumus, gerai suvokė kankinystės esmę kaip tiesioginį sekimą Išganytojo keliu ir džiugia širdimi, drąsiai bei tvirtai parodė savo meilę Dievui iki galo. Anot religijos psichologijos tyrėjo K. G. Jungo, šiandienos civilizacija yra pamiršusi, kad žmogaus gyvenimas gali būti

paskirtas ir paaukotas idėjai, pranokstančiai žmogui. Jis teigia, kad žmogus gali pakelti nepaprastai sunkius ir skausmingus išbandymus, jeigu tik jie turi jam prasmę. Tačiau šios prasmės neįmanoma sukurti kaip nors dirbtinai, ji turi kilti kaip tvirtas vidinis įsitikinimas.²² Kankinystės atveju tvirtas krikščionio tapatybės jausmas, būdingas visiems šventiesiems, pasiryžusiems iki mirties likti ištikimiems Kristui, ir yra tos stulbinančios stiprybės priežastis. Tačiau liktume šališki ir neobjektyvūs, jeigu neatkreiptume dėmesio į kitus emocinius išgyvenimus neišvengiamos kančios akivaizdoje.

Skaitydami pirmųjų amžių kankinysčių aprašymus, turime nepamiršti ir to, jog rašytojų užfiksuoti kankinystės aprašymai buvo skirti sustiprinti likusius gyvus krikščionis, kad iš anksčiau kentėjusiųjų būtų galima pasisemti stiprybės. Tačiau pažvelgę įdėmiau matome, kad Bažnyčios kankiniams būdinga ne tik tvirtumas, drąsa, džiugesys, bet ir kitokie išgyvenimai. Žmogiškos asmenybės visuma ypatingomis gyvenimo situacijomis kartais padiktuoja iš tiesų prieštarigus jausmus. Visų pirma, negalima nepastebėti kankinystės akivaizdoje išreikštos gailėstingos meilės priešams.

Atlaidumas ir meilė priešams

Įsakymas mylėti savo priešus yra įpareigojantis ir esminis Naujojo Tesmento išganymo ekonomijoje. Vyskupas šv. Ignatas daugelyje savo laiškų ragina romumu, švelnumu, malda ir tikėjimu parodyti broliškos meilės savo priešams pavyzdį, nes juose gyva atsivertimo viltis ir tai dera Viešpaties sekėjui. Euzebijus Cezarietis *Bažnyčios istorijoje* rašo, kad pirmųjų amžių kankiniai „net už savo kankintojus, panašiai kaip tobulas kankinys Steponas, meldėsi: „Viešpatie, neįskaityk jiems šios nuodėmės!“²³ Meilė priešams yra meilės Dievui ir dėkingumo jam už atleidimą išbandymas: „O aš jums sakau: mylėkite savo priešus ir melskitės už savo persekiotojus, kad būtumėte savo dangiškojo Tėvo vaikai; jis juk leidžia savo saulei tekėti blogiesiems ir geriesiems, siunčia lietų ant teisųjų ir neteisųjų“ (Mt 5, 43–45). Galima teigti, jog dauguma kankinių, kurių kankinystės aprašymus aptinkame, šį Viešpaties nurodymą įvykdė ir taip pasirodė esą verti dieviškosios įsūnytės.

Šv. Polikarpo kankinystės aprašyme minima, jog kareiviams atvykus jo suimti Polikarpas liepia namiškiams gausiai juos pavaišinti. Rami ir atlaidumo kupina Polikarpo laikysena paveikė jį suimti atvykusius karius, ir jie, užuot vykdę gautą įsakymą, pajuto šventajam užuojautą bei gailėjosi atėję.²⁴ Polikarpas pasielgė pagal apaštalo Pauliaus pamokymą: „verčiau jei tavo priešininkas alksta, pavalgydink jį, jei trokšta, pagirdyk jį. Taip darydamas, tu krausi žarijas ant jo galvos. Nesiduok pikto nugalimas, bet nugalėk pikta gerumu“ (Rom 12, 20–21). Nors priešų meilė neretai yra tyli, tačiau drauge ji yra veržli ir veiksminga meilės galia.

Ispanijos pilietinio karo kankinys jėzuitų provincijolas T. Juozapas Muralas 1936 metais buvo sužeistas netoli Barselonos ir suimtas. Vedamas su kitais dešimtimi bičiulių į kankinimo kalvą, kareiviams tarė: „Mirštame už Jėzų Kristų! Mes nelinkime jums nieko pikta, priešingai, visiems atleidžiame iš visos širdies!“²⁵

Kankinys vyskupas V. Borisevičius prieš areštą 1946 m. vasario 13 d. pokalbyje su vienuole T. Kačiukaite prasarė: „Tie bičiuliai, kuriuos galėjau prie žaizdos dėti, man paruošė

kelia į mirtį. Aš jiems atleidžiu, tegul ir Dievas jiems atleis“.²⁶ Krikščioniškas atleidimas yra viena iš taikdarystės formų, todėl užsitarnauja Kristaus žadėtą palaiminimą (Mk 5, 9). Atleidimas ir susitaikymas yra sietinas su išganymu, nes tie, kurie parodo savo gailestingą meilę, yra tikrai susitaikę su Dievu²⁷.

Šv. Tomas Moras savo veikale „Utopija“ gailestingumą įvardija kaip žmoniškiausią jausmą.²⁸ Paskelbus mirties nuosprendį Morui, maldoje jis atsiprašo Dievo už savo persekiotojų nuodėmes bei prašo suteikti jiems malonę susitikti drauge danguje.²⁹ Vienoje savo meditacijų Tauerio bokšte Moras meldžia malonės aršiausius savo priešus laikyti geriausiaisiais draugais. Geriausią meilės priešams pavyzdį jis matė Juozapo ir jo brolių istorijoje (Pr 37, 15–36). Tomo Moro gyvenime gailestinga meilė priešams buvo akivaizdi. Teismo salėje paskutiniai Tomo žodžiai jį nuteisusiems papirktiems teisėjams buvo pilni krikščioniškos meilės: „Ponai, noriu pridurti tik tai, kad kaip apaštalas Paulius, nepaisant to, kad pritarė šv. Stepono nužudymui, ir net saugojo drabužius tų, kurie jį užmušė akmenimis, dabar yra kartu su juo danguje, ir danguje jie bus kartu amžinai. Iš tiesų ir aš viliuosi (ir karštai to meldžiu), kad mes su jumis, mano ponai, kurie buvote man teisėjais, pasmerkusiais mane mirčiai šioje žemėje, kartu džiūgaudami susitiktume danguje, pasiekę amžinąjį išganyimą.“³⁰ Paskutiniojo žodžio pabaigoje Tomas dar kartą paprašo visų melstis už jį ir už karalių, o baigia kalbą skambiu sakiniu: „Mirštu kaip ištikimas karaliaus tarnas, bet visų pirma kaip Dievo tarnas“.³¹

Krikščionys kankiniai, būdami Dievo meilės apaštalai, drauge yra ir gyvi taikos dvasios pavyzdžiai. Atleisdami savo persekiotojams, jie pelno Dievo ramybės karaliavimą širdyse ir žadina savo priešų pasitikėjimą, kad ir jiems bus atleistos nuodėmės ir jie galėtų vadintis Jo vaikais (Mt 6, 12–15).

Nuolanki laikysena

Dažnai kančios valandą kankinys puola ant kelių pagarbinti Kūrėjo, sužadina savyje gailestį. Tokiu metu krikščionis tarsi paskęsta savo negalios, nevertumo bedugnėje. Jis suvokia savo bejėgiškumą bei silpnumą ir atsiduoda Dievo globai. Taigi kančios akivaizdoje nuolanki kankinių laikysena padeda jiems išlikti nuoširdžiai sąžiningiems Dievo akivaizdoje ir pelnyti Dievo paramą bei malonę išverti kankinystės skausmus.

Jau šv. Ignoto laiškuose, atskleidžiančiuose jų autoriaus dvasinę būseną, aptinkame labai neįprastai skambančias kuklaus savęs vertinimo gaides. W. R. Schoedelis daro prielaidą, jog netikėtas vyskupo suėmimas ir ištrėmimas iš Sirijos tikinčiųjų bendruomenės galėjęs būti ganytojo vidinės krizės priežastimi.³² Tačiau iš Ignoto laiškų trykstantis tikėjimo tvirtumas ir begalinis ryžtingumas liudija, kad kalbėti apie vyskupo vidinę krizę nėra jokio pagrindo. Euzebijus taip pat pabrėžia pirmųjų amžių kankinių nuolankumą, sakydamas: „Jei kuris mūsų laiške ar kalboje juos pavadindavome kankiniais, jie griežtai tokį bardavo. Jie noriai šį titulą palikdavo Kristui – ištikimajam ir tikrajam kankiniui (...). Save veikiau laikė paprastais ir mažais išpažinėjais.“³³

Šv. Tomas Moras kalėjime sukurtoje maldoje prašo Dievo malonės nevertinti visko, kas yra iš pasaulio, nesizavėti žmonių kalbomis, nesuilgėti pasaulietinio bendravimo, pamažu visiškai atsikratyti prisirišimo prie pasaulio ir visų jo teikiamų malonumų. Tomas

vietoje pasaulietinių reikalų dabar trokšta tik mąstyti apie Dievą, nuolat medituoti Kristaus Kančią, kurią Išganytojas iškentėjo dėl jo. Tomas prašo Dievą malonės, kad mokėtų būti patenkintas sąlygomis įkalinimo vienutėje ir nuolat dėkoti Kristui už patirtas malones; nevertinti nieko, kas turi vien tik laikiną, pasaulietinį turinį: laisvės, draugų bičiulystės, gyvenimo ir visa vardan to, kad tik laimėtų Kristų. Šie Tomo prašymai atskleidžia jo dvasinio gyvenimo gelmes. Siekdamas būti tobulesnis, jis dar aiškiau įžvelgia žemiškojo gyvenimo menkumą, aiškiau suvokia žmogiškosios prigimties liguistumą ir sugedimą. Gyvendamas gilų dvasinį gyvenimą, jis subtiliau jaučia, kaip žmogų vargina kūno poreikiai. Štai dėl ko Moras karštai meldžia: „Suteik man malonę, Gerasis Viešpatie, pamažu visiškai atsikratyti pasaulio ir išsivaduoti iš visų jo reikalų“.³⁴ Šioje maldoje Moras nusižeminęs išpažįsta savo menkumą, o savo viltis ir norus sieja tik su amžiniaisiais dalykais. Kai kančia priimama su nuolankiu pasitikėjimu, tada kančios patirtis pasitarnauja Dievo meilės tikrovei. Nuolankumo dėka viltis padeda rasti atsakymus, ir kančios akivaizdoje žmogus atranda raminantį Dievo buvimą.³⁵

Humoro jausmas

Ypatingos vertės šis jausmas įgyja tada, kai susiklosto sudėtingos gyvenimo aplinkybės. Istorijos apie šventųjų humorą siekia Romos kankinius. Apie trečiojo amžiaus kankinį šv. Lauryną, kuris buvo sudegintas ant įkaitintų geležinių grotų, pasakojama, kad jis savo kankintojams šaukė: „Apverskite mane, nes viena pusė jau iškepė!“ Šv. Lauryno humoras yra tiek iššūkis jo kankintojams, tiek drąsus tikėjimo liudijimas. Kai kurie šventieji ypač garsėjo humoro jausmu. Šv. Pilypas Neris, vadintas „linksmu šventuoju“, sakydavo: „Krikščioniškas linksmumas yra Dievo dovana, tekanti iš ramios sąžinės“.³⁶

Humoro jausmas yra Dievo dovana, taip pat žmogaus brandos ženklas. Tai tarsi meilės šypsena, ir nors humoras neatstoja meilės, tačiau jis visada pasirodo ten, kur yra mylinti širdis. Visi šventieji buvo giedrios dvasios žmonės, tačiau šv. Tomo Moro linksmas, subtilus šmaikštavimas buvo ypatingas jo bruožas. Tomo sielos giedrumas ir linksmumas kilo iš gilaus jo pamaldumo. Gyvenimo sunkumuose jis mokėjo įžvelgti Dievo valią ir todėl viską galėjo priimti ramiai, dėkingai ir džiugiai. Jo humoras išreiškė Dievą mylinčios širdies džiaugsmą.³⁷

Šv. Tomas Moras, didis anglų politikas, gyvenęs intensyvią viešą gyvenimą, nestokojo humoro net mirties akivaizdoje. Yra išlikusi kalėjime užrašyta malda prieš mirtį, kurioje Moras prašo būti džiugios nuotaikos teisme, bet tuo pačiu metu jis prašo Dievą saugoti jį nuo kvailų džiaugsmų bei linksmumo.³⁸ Egzekucijos metu Tomas savo sąmoju sukuria jaukesnę atmosferą. Po ilgo kalinimo būdamas nusilpęs ir sunkiai beužlipdamas ant bausmės vykdymo pakylos, jis kreipiasi į leitenantą prašydamas padėti užlipti aukštyn, pridurdamas, kad žemyn nusileisti jam jau nereikėsia jo pagalbos. Šis savotiškas humoras yra kankinio drąšos išraiška. Prieš mirties nuosprendžio įvykdymą pagal paprotį budelis nubausčiojo paprašo atleidimo, o Tomas jam tarsi gerai pažįstamam bičiuliui taria: „Nebijok atlikti savo pareigos; tik žiūrėk, kad gerai pataikytum ir neprarastum savo gero vardo, nes mano kaklas labai trumpas“.³⁹ Jėzuitas B. Bassetas Tomo Moro humoro jausmą pavadina jo požiūriu į mirtį vaisiumi. Moras, kaip kiekvienas tvirtai tikintis krikščionis, supranta,

jog žemiškasis gyvenimas yra trumpalaikis ir gali baigtis bet kurią akimirką, todėl pernelgy jo nevertina. Per savo kankinystę Moras atsiskleidžia kaip išmintingas žmogus, kuris net mirties akivaizdoje nesutrunka ir išlaiko giedrią nuotaiką.⁴⁰ Sąmojingu elgesiu Moras paliudija, kad geba pažvelgti į dramatišką savo situaciją iš šalies, tarsi tai būtų su juo nesusiję. Taip ramiai sutikti mirtį gali tik tas, kuris turi gilų tikėjimą, gryną sąžinę ir didžią dvasią. Tomas Moras buvo būtent toks.

Taigi, remiantis krikščionių kankinių pavyzdžiais, galima teigti, jog kančios akivaizdoje humoro jausmas atskleidžia kankinių tvirtumą ir yra Dievo artumo ženklas. Tai drąsus, neretai priverčiantis kankintojus suglumti kankinių atsakas į priešų neapykantą.

Tarp desperacijos ir vilties

Humoro jausmas anaip tol nebuvo būdingas daugumai krikščionių kankinių. Žmogaus kančia gali būti tokia skaudi ir juoda, kad jam tenka atsidurti ant visiško nusiminimo ir desperacijos ribos. Vyskupas Vincentas Borisevičius, sugrįžęs po aštuonių dienų, praleistų įkalinimo vietoje 1945 m. gruodžio 18–23 d., ženkliai pasikeitė. Po daugybės apklausų suvokė, jog jį išdavė artimiausias patarėjas ir dvasios vadas. Daugelis buvusių bičiulių nusigręžė nuo vyskupo ir vengė su juo bendrauti, manydami jį esant užverbuotą KGB arba bijodami dėl savo asmeninio saugumo. Anot tuometinės Telšių vyskupo ekonomės T. Kačiukaitės, jis buvo susimąstęs, mažai kalbėjo, nešiojosi sielos skausmą. Kokie jausmai kilo V. Borisevičiaus sieloje, parodo vyskupo pokalbis su ja: „Visi manęs vengia, bėga nuo manęs. Suprantu, baimė juos užvaldė ir netikrumas dėl ateities. Niekas nenori man net patarti, o aš esu toks pavargęs.“⁴¹ Psichologinis vienišumas ir socialinis atsitolinimas nuo žmonių, anot dr. A. Malcanaitės Grinienės, žmogaus sveikatai ir būsenai turi beveik tiek pat svarbos kaip maisto ar poilsio nebuvimas. Bendraudamas žmogus pajunta savo energiją, reikalingumą ir vertę kitiems, atpažįsta individualumą ir randa savo bendrumą su kitais.⁴² Todėl galimybių bendrauti su kitais praradimas skaudžių išbandymų dienomis vyskupui tikrai turėjo tapti sunkiu iššūkiu: jis patyrė jausmus, panašius į Jėzaus išgyvenimus Alyvų sode – liūdesį, apleidimą, vienišumą.

Tačiau šiomis nepaprastai sunkiomis aplinkybėmis Vincentui liko viltis – glaudus ryšys su Dievu: „Man aišku, kas manęs laukia (...), tačiau aš labiau rūpinuosi kitkuo: kaip į mane pažiūrės Viešpats, jei aš išsižadėsiu savo įsitikinimų ir išduosiu Tėvynę Lietuvą? Todėl manau, kad man vienas kelias – eiti į kalėjimą ir atsiduoti Dievo valiai, (...) geriau tegu dabar sušaudo, tai bent mirsiu ramus, kad nėjau prieš sąžinę.“⁴³ Atsidavimas Dievo valiai atneša laukimą ir aiškumą, kaip susidariusioje situacijoje elgtis, nes „Dievas nėra sumaišties, bet santarvės Dievas“ (1 Kor 14, 33). 1946 m. sausio 3 d. vyskupas V. Borisevičius parašė raštą LSSR NKGB vadovybei, atsisakydamas rašyti saugumo įsakytąjį laišką, kviečiantį partizanus palikti miškus bei smerkiantį tuos, kurie kenks sovietizacijai. Laiške komisarui atsispindi ir jo kaip kankinio savimonė, kuomet Vincentas pateikia Evangelijos pagal Joną eilutes: „Gerasis ganytojas už avis guldo gyvybę“ (Jn 9, 11).⁴⁴ Išties, šiuo žingsniu vyskupas pasirašė sau nuosprendį. Netrukus, vasario 5 d., jis buvo suimtas, o tų pačių metų lapkričio 18 d. vyskupui įvykdyta mirties bausmė.

Nepaisant vienišumo ir draugų apleidimo, vyskupas Vincentas nesitaikstė su neteisybe,

bet tikėjo gėrio pergale netgi tada, kai nebebuvo jokios vilties, ekstremalioomis sąlygomis patikėjo save Išganytojui. Taip jis pateikė savo meilės Dievui liudijimą „iki galo“ (Jn 13, 1), nes „nėra didesnės meilės, kaip gyvybę už draugus atiduoti“ (Jn 15, 13).

Išvados

Jausmai, būdami žmoniškosios brandos atspindys, padeda suprasti krikščionių vidinį pasaulį. Ekstremaliose situacijose jausmai dažniausiai kyla spontaniškai. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, jog mirties akivaizdoje kankiniai, padrąsinti meilės Dievui, yra kupini ryžto ir troškimo šią savo meilę paliudyti, negailėdami paaukoti net savo gyvybės.

Krikščioniškosios dorybės, puoselėtos visą gyvenimą, kankinystės akivaizdoje įgauna gailestingos meilės savo priešams išraišką. Nuolankumo jausmas, kai sąžiningai išpažįstamas žmoniškosios prigimties menkumas, skatina krikščionis ilgėtis amžinųjų vertybių, o drauge sustiprina asmeninį pasitikėjimą Dievu.

Krikščioniškas linksmumas mirties akivaizdoje yra ramios sąžinės požymis ir Dievą mylinčios širdies džiaugsmo išraiška. Sykiu humoro jausmas iškalbingai liudija pamaldžių ir brandžių asmenybę. Kančios akivaizdoje sugebėjimas juokauti atskleidžia ir krikščionišką tvirtumą, kuris, būdamas Dievo artumo ženklas, yra drąsus kankinių atsakas kankintojams.

Ilgą laiką trunkantis psichologinis vienišumas ir įkalinimas visuomet yra rimtas iššūkis žmogui: kankiniui tenka kovoti su liūdeso, nusiminimo, prislėgtumo jausmais. Šie prie desperacijos ribos vedantys išgyvenimai pakeliami tik tvirto asmeninio tikėjimo ir pasiklovimo Dievo Apvaizda dėka. Kankinystės akivaizdoje brandžiai asmenybei ypač sudėtingi ir sukeliantys vidinę įtampą yra vidiniai etiniai konfliktai, skatinantys apsispręsti, kuriai vertybei teiktina pirmenybė. Šiuos konfliktus krikščionių kankiniai sprendžia, remdamiesi Dievo žodžiu ir Kristaus pavyzdžiu Jo kančios bei mirties akivaizdoje.

Tvirtas ir drąsus elgesys kančios išvakarėse parodo kankinius esant tvirtų moralinių įsitikinimų. Tai byloja apie brandų jų charakterį bei tokias savybes kaip atkaklumas, ryžtingumas, ištvermė ir savarankiškumas. Kankinystės metu pasireiškiantys jausmai yra prasidėjusio žmogaus išstbulinimo, kuris bus visiškai baigtas amžinybėje, atspindys. Kankiniai, mirtį priėmę savanoriškai ir laisvai, atsisakydami atlikti jų tikėjimui prieštaraujančius veiksmus, pateikia didžiausios meilės bei tvirto tikėjimo liudijimą visų, ypač persekiotojų, akivaizdoje. Tai jie daro remdamiesi ne tiek savo žmogiškomis jėgomis, kiek Dievo malone.⁴⁵

NUORODOS

1. *Vojtyla K.* Meilė ir atsakomybė. Vilnius. 1994. P. 125–126.
2. *Jonas Paulius II.* Enciklika *Veritatis Splendor*. Vilnius. 1994. 92.
3. Šv. kankinio Ignoto Antiochiečio laiškas Romiečiams. // Katalikų kalendorius žinynas. Kaunas–Vilnius. 1987. P. 263.

4. *Eusebijas Cezarietis*. Bažnyčios istorija. Vilnius. 1993. P. 106–108.
5. Šv. kankinio Ignoto Antiochiečio laiškas Traliečiams. // Katalikų kalendorius žinynas. Kaunas–Vilnius. 1987. P. 260.
6. Šv. kankinio Ignoto Antiochiečio laiškas Romiečiams. P. 263.
7. Šv. kankinio Ignoto Antiochiečio laiškas Efeziečiams. // Katalikų kalendorius žinynas. Kaunas–Vilnius. 1987. P. 254.
8. Šv. kankinio Ignoto Antiochiečio laiškas Smirniečiams. // Katalikų kalendorius žinynas. Kaunas–Vilnius. 1987. P. 270.
9. Dogminė konstitucija apie Bažnyčią *Lumen Gentium*. // Vatikano II Susirinkimo nutarimai. Vilnius. 2001. Nr. 42.
10. Šventojo kankinio Ignoto Antiochiečio laiškas Smirniečiams. P. 269.
11. *Eusebijas Cezarietis*. P. 125–132.
12. *Thompson L. L.* The Martyrdom of Polycarp: Death in the Roman Games. // The Journal of Religion. Chicago. 2002. Vol. 82. No. 1. P. 39.
13. Šv. Polikarpo, Smirnos vyskupo, kankinystė. // Bažnyčios Tėvai nuo Apaštališkųjų Tėvų iki Nikėjos Susirinkimo. Aidai. 2003. P. 73.
14. *Eusebijas Cezarietis*. P. 130.
15. *Dulskis R.* Tomas Moras – šventasis pasaulietis, valstybės veikėjų ir politikų globėjas. // Soter. Kaunas. Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 2001. Nr. 5 (33). P. 132.
16. The Complete Works of St. Thomas More. Ed. G. E. Haupt. Vol. 13. Yale University Press. New Haven and London. 1976. P. 212.
17. Ten pat. P. 231.
18. *Šapalas K.* Mokslo ir valstybės vyras, kuriam ištikimybė sąžinei buvo brangesnė už gyvybę. // Rūpintojėlis. Kaunas. Judex. 2000. P. 199.
19. *Basset B.* Born for Friendship. Sheed and Ward. New York. 1965. P. 209.
20. *Tylenda J. N.* Jėzuitai šventieji ir kankiniai. Vilnius–Roma–Čikaga. 1995. P. 414–416.
21. Ten pat. P. 41.
22. *Jung C. G.* Psichologija ir religija. Aidai. 1998. P. 79.
23. *Eusebijas Cezarietis*. P. 156.
24. Bažnyčios tėvai. P. 70–71.
25. *Tylenda J. N.* P. 470.
26. *Kačiukaitė T.* Atleiskim savo priešams. Vilnius. 1992. P. 52.
27. *Häring B.* Free and faithful in Christ. Vol. 2. New York. 1978. P. 444–446.
28. *Moras T.* Utopija. // <http://www.ipc.lt>; prisijungimo laikas: 2007 04 17.
29. The Complete Works of St. Thomas More. P. 231.
30. *Roper W.* The Life of Sir Thomas More. P. 54–55 // <http://www.thomasmorestudies.org/downloads/Roper.pdf>; prisijungimo laikas: 2007 04 14.
31. *Dulskis R.* Tomas Moras – šventasis pasaulietis, valstybės veikėjų ir politikų globėjas. P. 133.
32. *Schoedel W. R.* Epistles of Ignatius. // The Anchor Bible Dictionary. Ed. David Noel Freedman. New York. CD. 1997.1992.
33. *Eusebijas Cezarietis*. P. 156.
34. *Marius R.* Thomas More. New York. 1985. P. 488.
35. *Simundson D. J.* Suffering. // The Anchor Bible Dictionary. New York: Doubleday. CD. 1997. 1992.
36. *Martin J.* Pats tikriausias ženklas. // <http://www.jesuit.lt>; prisijungimo laikas: 2007 05 25.
37. *Dulskis R.* Maldos teologija ir pasaulimai. Kaunas. 2007. P. 238.
38. *More T.* Prayers // <http://www.apostles.com/moreprayer.html>; prisijungimo laikas: 2007 04 25.
39. *Dulskis R.* Tomas Moras – šventasis pasaulietis, valstybės veikėjų ir politikų globėjas. P. 133.
40. *Basset B.* Born for Friendship. Sheed and Ward. New York. 1967. P. 36.

41. *Kačiukaitė T.* Atleiskim savo priešams. Vilnius. 1992. P. 50–51.
42. *Malcanaitė Grinienė A. A.* Vyresnio amžiaus psichologiniai išgyvenimai. // Lietuvos katalikų mokslo akademija. Suvažiavimo darbai XII. Roma. 1987. P. 139–140.
43. *Kačiukaitė T.* P. 51.
44. *Spengla V.* Atlikę pareigą. Vilnius. 1997. P. 22.
45. *Poupard P.* Kankinystė vakar, šiandien, rytoj. // Bažnyčios žinios. Kaunas. 1996. Nr. 19.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. *Basset B.* Born for Friendship. Sheed and Ward. New York. 1967.
2. Bažnyčios Tėvai. Nuo Apaštališkųjų Tėvų iki Nikėjos Susirinkimo. Aidai. 2003.
3. *Dulskis R.* Maldos teologija ir pašaukimai. Kaunas. 2007.
4. *Dulskis R.* Tomas Moras – šventasis pasaulietis, valstybės veikėjų ir politikų globėjas // Soter. VDU. 2001. Nr. 5 (33).
5. *Eusebijas Cezarietis.* Bažnyčios istorija. Vilnius. 1993.
6. *Håring B.* Free and faithful in Christ. Vol. 2. New York. 1978.
7. *Jonas Paulius II.* Enciklika *Veritatis Splendor*. Vilnius. 1994.
8. *Jung C. G.* Psichologija ir religija. Aidai. 1998.
9. *Kačiukaitė T.* Atleiskim savo priešams. Vilnius. 1992.
10. Katalikų kalendorius žinynas. Kaunas–Vilnius. 1987.
11. *Malcanaitė Grinienė A. A.* Vyresnio amžiaus psichologiniai išgyvenimai. // Lietuvos katalikų mokslo akademija. Suvažiavimo darbai XII. Roma. 1987.
12. *Marius R.* Thomas More. New York. 1985.
13. *Poupard P.* Kankinystė vakar, šiandien, rytoj. // Bažnyčios žinios. Kaunas. 1996. Nr. 19.
14. *Schoedel W. R.* Epistles of Ignatius. // The Anchor Bible Dictionary. Ed. David Noel Freedman. New York. CD. 1997. 1992.
15. *Simundson D. J.* Suffering. // The Anchor Bible Dictionary. New York: Doubleday. CD. 1997. 1992.
16. *Spengla V.* Atlikę pareigą. Vilnius. 1997.
17. *Šapalas K.* Mokslo ir valstybės vyras, kuriam ištikimybė sąžinei buvo brangesnė už gyvybę. // Rūpintojėlis. Kaunas. Judex. 2000.
18. The Complete Works of St. Thomas More. Ed. G. E. Haupt. Vol. 13. Yale University Press. New Haven and London. 1976.
19. *Thompson L. L.* The Martyrdom of Polycarp: Death in the Roman Games. // The Journal of Religion. Chicago. 2002. Vol. 82, No. 1.
20. *Tylenda J. N.* Jėzuitai šventieji ir kankiniai. Vilnius–Roma–Čikaga. 1995.
21. Vatikano II Susirinkimo nutarimai. Vilnius. 2001.
22. *Vojtyla K.* Meilė ir atsakomybė. Vilnius. 1994.

Gauta: 2007 07 02

Parengta spaudai: 2008 05 13

Roma ZAJANČKAUSKIENĖ, Romualdas DULSKIS

CHRISTIAN MARTYRS' EMOTIONS IN THE FACE OF SUFFERING

S u m m a r y

The article aims at reflecting on some emotional experiences of tormented Christian martyrs during different historical times. Hagiographers often emphasize martyrs' bravery and their resolution to make the supreme sacrifice. When a person experiences fatal events in his/her life their emotional state is usually full of contradictions. At the moment of existential crisis, the behavioral experience of a person's mentality, which is accumulated during all one's life-time, becomes active. We can understand the roots of endurance and courage of martyrs because throughout all their life they cherish Christian virtues and especially a love of God. Christian maturity shines out brightly in the emotional sufferings of martyrdom. For example, there is a sense of humility, which urges a Christian's longing for eternal things and at the same time witnesses a person's confidence in God. Christian joyfulness in the face of death is an indication of a person's quiet conscience and expression for God's honest loving heart. The strong and brave conduct of sufferers on the eve of torment shows them to have firm moral convictions. This also discloses their mature character with distinct features of persistence, resoluteness and endurance. Nevertheless, besides these mentioned sensual reactions, emotions of sadness and utter desertion are also found to be present. But the grief of martyrs is always radiated with deep faith and devotion to God and that is why they manage to endure their sadness – generously and patiently.

The object of the article is to look at the spectrum of emotional experiences of martyrs during different historical times and at the turning-point of their lives. Further, the article tries to understand the value of those trials. What emotions accompany martyrs on the eve of death? Is their courage and resolution to follow Christ unquestionable and without any hesitation? In looking for answers we survey emotions that are disclosed in man's actions and behavior and which at same time, are the reflection of a person's value system and a sign of a fully-formed personality.

Pope John Paul II describes an emotion as a sensual personal reaction to the value of a person or an event. He notes that the ability to experience deep and strong emotions is an important factor of inner life. Moreover, emotions of martyrs that are being sensed in the sight of torments as a spontaneous expression of suffering – witness the maturity of a Christian person.

Feelings as a reflection of human maturity help us to understand the inner world of Christians. In extreme situations, the expression of feelings is more or less spontaneous. From the cases presented, it becomes clear that in the face of death, martyrs encouraged by their love of God, are full of strength and resolve to witness their love, by making the supreme sacrifice.

Cherishing Christian virtues during all one's life, in the sight of martyrdom, further acquires an aspect of clement love for one's enemies. A sense of humility, when nullity of human nature is confessed honestly, emboldens Christians to long for eternal values and at that time, enforces their personal trust in God.

Christian joyfulness in the face of death is a sign of a quiet conscience and an expression of joy for God's loving heart. A sense of humor is a telling feature of a devotional and mature person. The ability of having a joke in the face of sufferings shows Christian strength that is not only a token of proximity to God but also a brave answer to sufferers for their torturers.

A long-lasting psychological loneliness and imprisonment always becomes a serious challenge for man: a martyr has to pit his/her strength against feelings of sadness, melancholy and despair. Such experiences approaching depression can be endured only through strong personal faith and confidence in God. In the face of martyrdom, which is particularly complicated and stress-related for a mature person there are inner ethical conflicts inducing him/her to make a resolution about which value should/will be given preference. These conflicts are dealt with by sufferers who lean on the word of God and Christ's leadership in the face of His torment and death.

Emotions manifested during sufferings are part of the reflection of man's refinement that has already started and will be fully completed in eternity. Martyrs that accept death voluntarily and unreservedly by rejecting to perform actions that are inconsistent with their faith, testify utmost love and a strong belief. All martyrs' deeds are based more on the grace of God than on their human forces.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: kankinystė, jausmas, krikščionybė, Bažnyčia.

KEY WORDS: martyrdom, emotion, Christianity, Church.

Romualdas DULSKIS – kunigas, teologijos daktaras, Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto profesorius. Europos katalikų teologų draugijos Tarybos narys. Moksliniai interesai: ekumenizmas, dvasingumas, tarpreliginis dialogas, pasaulimų teologija. Adresas: Rotušės a. 14B, LT-44279 Kaunas. El. paštas: r.dulskis@ktf.vdu.lt.

Roma ZAJANČKAUSKIENĖ 1995 m. baigė katalikų teologijos bakalauro studijas. 1998 m. VDU Katalikų teologijos fakultete įgijo teologijos licenciato laipsnį. Nuo 2006 m. VDU Katalikų teologijos fakulteto doktorantė.

Romualdas DULSKIS – Priest; Doctor of Theology; Professor at the Faculty of Catholic Theology, Vytautas Magnus University. Member of Curatorium of European Society for Catholic Theology. Professional Interests: Ecumenism, Spirituality, Interreligious Dialog, Theology of Vocation. Address: Rotušės a. 14B, LT-44279 Kaunas. E-mail: r.dulskis@ktf.vdu.lt

Roma ZAJANČKAUSKIENĖ in 1995 completed Bachelor studies in Vytautas Magnus University, in 1998 achieved Master degree in Theology at Vytautas Magnus University. Since 2006 studies in Vytautas Magnus University for Doctor degree. Address: Nemuno str. 5-7, LT-59217 Birstonas. Tel. (8 319) 555 30. E-mail: rzajanckauskiene@gmail.com